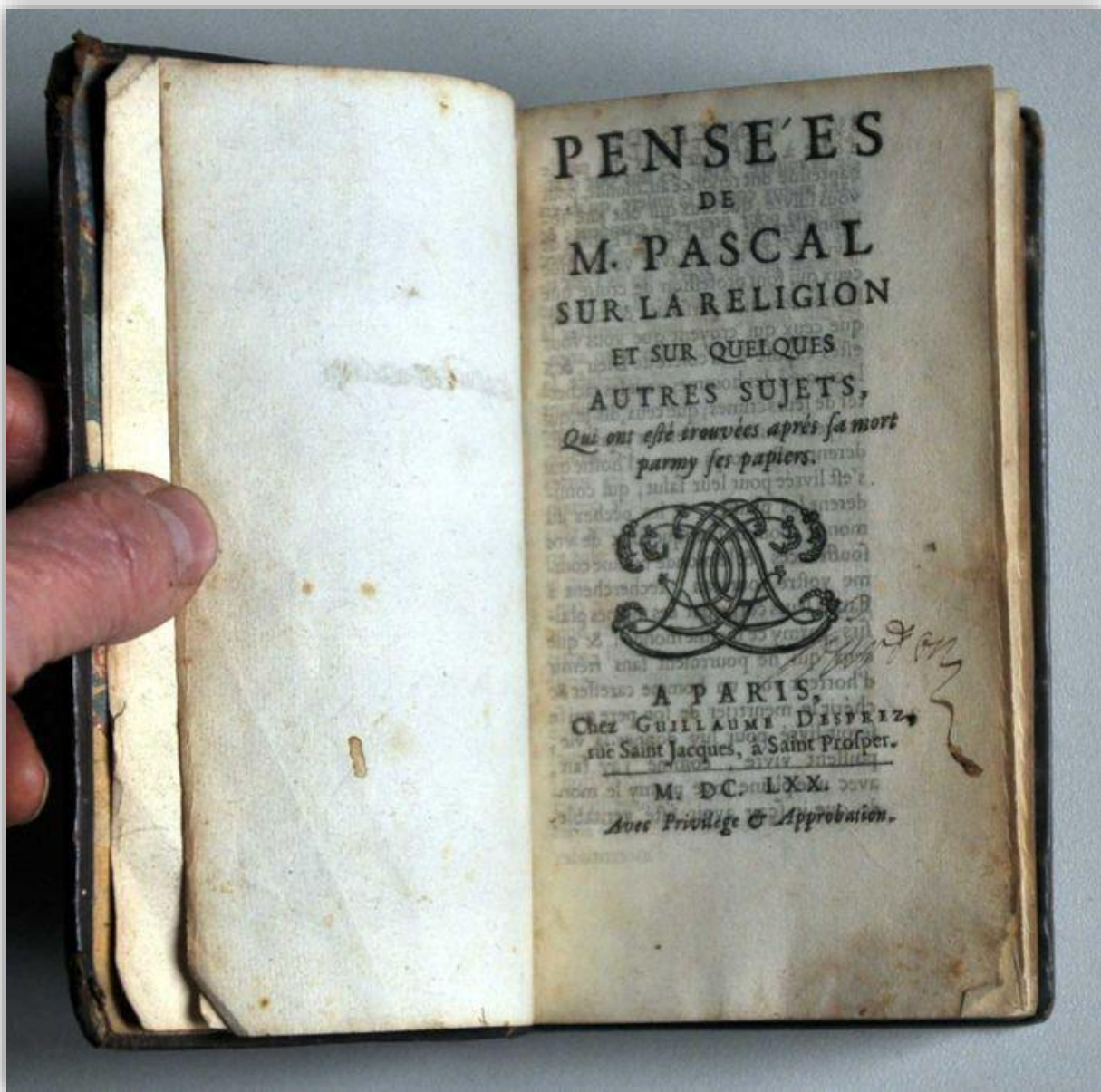

Možnosti mišljenja v času koronavirusa

Novinarka iz italijanskega Bergama, v katerem še zlasti pustoši smrt, ni mogla povedati bolj natančno in obenem preprosto: ostati doma postaja v teh krutih časih najbolj resna in humana gesta. Nepričakovani čas epidemije koronavirusa nas je ob pregledu statistik mrtvih številne pogreznil v neprostovoljno samoizolacijo, z njo povzročil popolnoma nove socialne učinke, odprl možnost drugačne perspektive pogleda na družbeno dogajanje in končno tudi na nas same.

Italijanski filozof Giordano Agamben je [oral žalostno podobo stanja](#), ko zaradi strahu in panike posamezniki začnejo verjeti le še v golo življenje (*non crede più in nulla se non nella nuda vita*). Da večina ljudi širom sveta sredi pandemije upa le v svoje preživetje in morda misli še na bližnje, se res zdi pretirano reducirajoče pesimistična slika, celo morbidna. Strah in panika nas vodita kot motivatorja naših občutenj sredi nesporno dramatičnih trenutkov, a nista edina: prvi, ki bi proti strahu pred smrtjo protestiral,

bi bil najbrž Sokrat in pri tem pojasnil, da je že samo filozofiranje priprava na smrt (*melete thanatou*). Sam bom zato poskušal skicirati drugačen, bolj optimističen pogled na stanje.

Humani egoizem

Kolektivna samoizolacija pred možnostjo okužbe je kot najbolj človeška gesta hkrati tudi najbolj sebična, da se ne bi preveč sprenevedali. Po eni strani smo nenadoma pripravljene v Drugem videti nekoga kužnega in ga zato obravnavati kot ultimativno nevarnega za naše življenje; česar se bojimo, je ravno možnost, da bi se okužili. A obenem smo, v tem je ravno skrita reflektivna humana nota, primorani v sebi ugledati istega Drugega kot kužnega in s tem nevarnega za okolico. Svojtveni in protislovni »humani egoizem« v karanteni zaradi narušenega ritma vsakodnevnih opravil in služb pa ob vseh prepovedih gibanja in stikov omogoča tudi čas prakticiranja brezdelja, ne tako odvečnega in socialno nesprejemljivega, kot bi kdo morda na prvo žogo pomislil.

Možnosti za sicer prisilno brezdelje in »prosti čas« (grški *schole*, latinski *otium*), so vsaj minimalno ekonomske podane, države po svetu poskušajo lajšati življenje vseh ljudi z različnimi ukrepi, v Sloveniji recimo napovedujejo, da bodo prizadetim samozaposlenim ponudili temeljni dohodek v višini 70 odstotkov minimalne plače in odpis prispevkov. S tem pa so podani elementarni pogoji za prakticiranje skrbi zase (*cura sui*) in čisto miselno aktivnost, ki je danes zaradi kapitalistične proizvodnje in prekarnosti dela prejkone težko dosegljiva, a zato nič manj potrebna praksa.

Razpoložljivost mišljenja o ultimativnih pojmih našega življenja in sveta, ustroju družbe in naši skupni prihodnosti je postala nepričakovana možnost, morda celo nuja, čeravno velja opozoriti, da nenadoma izpolnjeni pogoj za številne skupine v družbi, tj. njihov »imeti čas«, ki je na voljo, in hkrati opisana »možnost« mišljenja, tvorita dve samostojni, ne nujno povezani okoliščini.

Refleksija v času izolacije

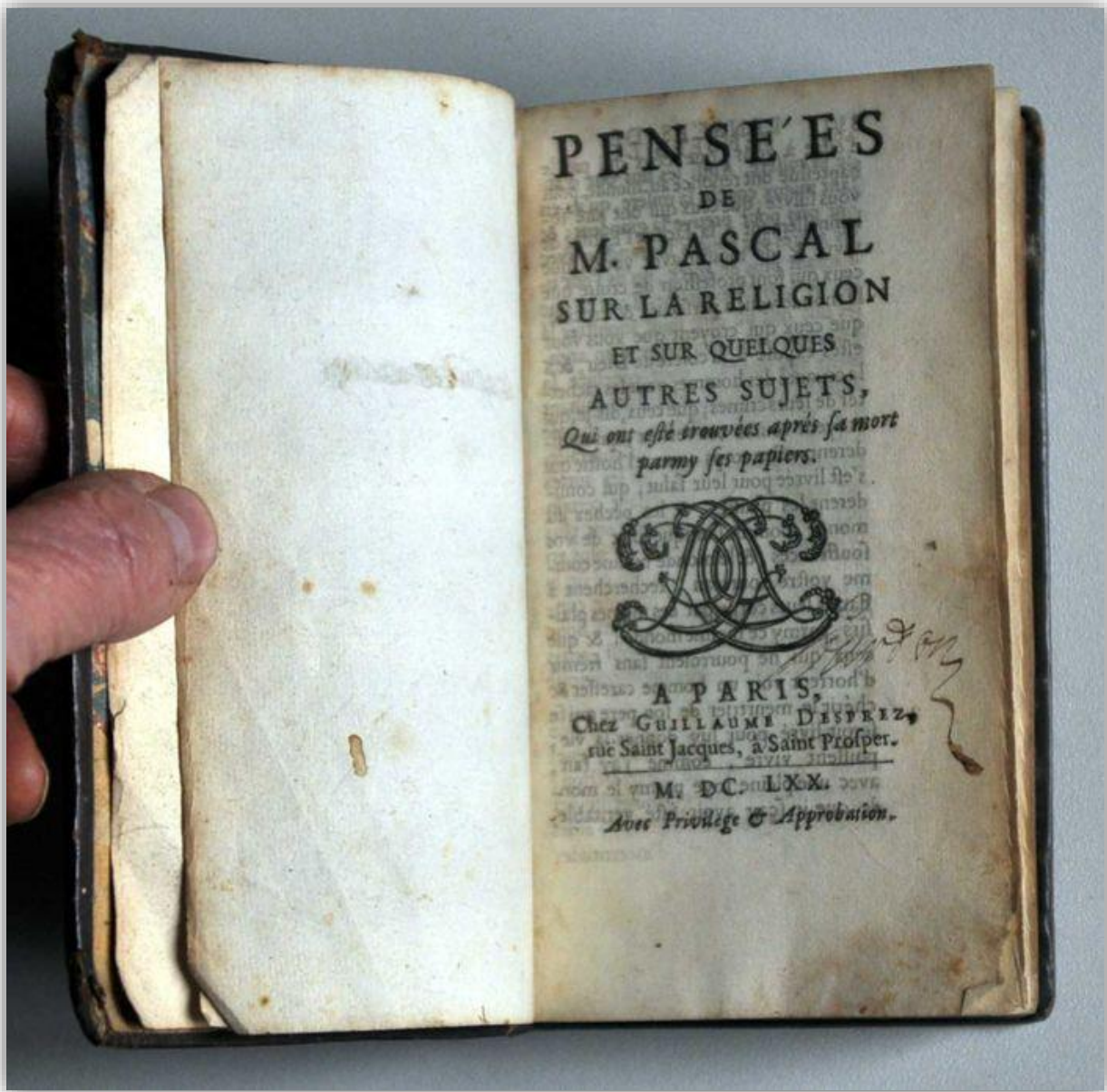
Refleksija, ta že po sebi pozabljena in tudi prezirana intelektualna zmožnost in vrednota, torej v času koronavirusa najdeva možnost za zalet in široko uporabo, če ji seveda želimo dati prostor v ne ravno prijetnih razmerah preštevanja mrtvih in okuženih, pa tudi širokih pozivov, da moramo poskrbeti za svojo fizično kondicijo in telovaditi. Morda je stanje refleksije v prisilni

individualizaciji ujetosti v naše domove ena najbolj bistvenih značilnosti dramatičnega obdobja, primerljivega z vojnimi razmerami z zgolj enim, nevidnim sovražnikom, ko temu zdaj patetično pravijo politiki in retoriko spretno zlorablajo za svoje oblastniške agende.

Spremljanje novic v zavetju naših domovanj, seveda predvsem in skoraj izključno medijsko posredovanih, je po svoje docela nekoristno, saj na sedanost in skupno prihodnost razen s svojim ozko omejenim preventivnim ravnanjem nimamo skoraj nobenega vpliva. Lahko smo solidarni do drugih in razvijamo nove oblike pomoči po svojih močeh, toda pri tem smo ob vseh omejitvah primorani ostati izolirani in slediti temeljnim zunanjim napotkom epidemioloških strokovnjakov brez ugovora.

Že stari Grki so vedeli, da je prosti čas pogoj klasičnega dela, potreben za razvoj vrlin in ukvarjanje z državnimi zadevami, za sleherno duhovno aktivnost, kreativnost in »neproizvodno« dejavnost. Ali ga bomo v času prisilne samote usmerili v samorefleksijo lastnega obstoja, končno tudi v mišljenje kot takšno? Francoski moralist Jean de La Bruyère je v uvodu k svojemu znanemu prevodu Teofrastovih »Značajev« leta 1688 dodal znamenito misel: *»Tout notre mal vient de ne pouvoir être seuls«*: vse, kar je slabega, izvira iz tega, da ne zmoremo biti sami. Mar nismo ravnokar na prav takšni preizkušnji? Njegova misel je bržkone le variacija dovtipa matematika in filozofa Blaisa Pascala iz njegovih »Misli« (Pensées, 1670), da vsa nesreča ljudi izvira iz ene stvari, namreč naše nezmožnosti, da bi pri miru obsedeli v sobi: *»J'ai souvent dit que tout le malheur des hommes vient de ne savoir pas se tenir en repos dans une chambre.«*

Kompulzivno stanje samoizolacije je naplavilo temu podoben nasvet: prakticirati samost, ko nam je virus kot neka vrsta zunanjega zla zaukazal, da se vanjo zatečemo. Šele naša blokiranost pred drugimi ponudi možnost refleksije in samorefleksije, ko ostati »sam pri sebi« predstavlja predvsem izogib mnogim tegobam, tokrat objektiviranim v koronavirusu. Posledično nas osamljenje lahko pripelje do položaja odpiranja raznoterih eksistencialnih vprašanj, s tem pa tudi ponudi prostor za iskanje modrosti in duševnega miru.

Pascalove Misli v izvorniku iz leta 1670

Čas za filozofijo

Ljudje v karanteni počnejo resda tudi zelo trivialne in manj intelektualne reči, a situacija je prototipsko pisana na kožo filozofski refleksiji. In če govori Agamben o strahu, ki trenutno primarno usmerja naša življenja, sta samota in mir v lastni sobi lahko način, kako mu ubežati, pa tudi, kako se odtegniti dvomu, razdražljivosti, nemirnosti in tesnobi. »Počitek« v formi Pascalovega bivanja v mirovanju (»en repos«) vsaj nekoliko spominja na nekatere filozofske koncepte, na primer na ideal stoiške duševne nevznemirjenosti (*ataraxia*) kot pogoj za doseganje lastne srečnosti. Navajam kot primer, kajti tako visokih moralnih ciljev si najbrž v času epidemij večina med nami res ne postavlja.

Za italijanskega filozofa smo na tem, da smo družbi žrtvovali svobodo tako imenovanim »varnostnim razlogom«, obsodili smo se na življenje v stalnem stanju negotovosti. »In kaj je družba, ki nima druge vrednote razen preživetja?«, se sprašuje. Pa je res nima? Videli smo, da lahko Pascala beremo proti Agambenu in navijamo za drugačno obnašanje v situaciji, ko smo sicer primorani žrtvovati normalne pogoje življenja in vendarle poskušamo prakticirati samost v res protislovnih razmerah humanega egoizma. Seveda nas je strah za lasten obstoj, seveda nas grabi panika, toda sleherna čustva so nam, kot bi znova dejali stoiki, pri tem projektu v napoto, tako nam kot celotni družbi, zato lahko misel obrnemo: zdaj bolj kot sicer potrebujemo svojo *apatheia*, racionalnost onstran čustev in strasti.

Kaj še početi v času prisilne samoizolacije? Slavoj Žižek, ateistični kristjan, kot se je sam pojasnil, v trenutku družbene krize odkriva [dva drugačna tipa optimizmov](#). Prvi zadeva obet novih vrst družbene solidarnosti, vključno z možnostjo za prihodnji razvoj komunizma; ob tem pozdravlja celo Trumpovo svežo dovzetnost za nadzorno vlogo države nad gospodarstvom. Hkrati je virusni čas odličen humus za odkrivanje »duhovne bližine« z vsemi, še pravi, s katerimi si (ne) delimo bivanjski prostor: »Še vedno verjamem v to klasično tezo, da je oko okno v človekovo dušo. Nekoga vidiš, ki ga imaš res rad ali pa tudi, če je tujec, pa se ga ne moreš dotakniti, a si izmenjata globok pogled. Vsej distanci navkljub je v tem pogledu takšna duhovna bližina, da skoraj ni možno večje.«

... in tudi sproščenost

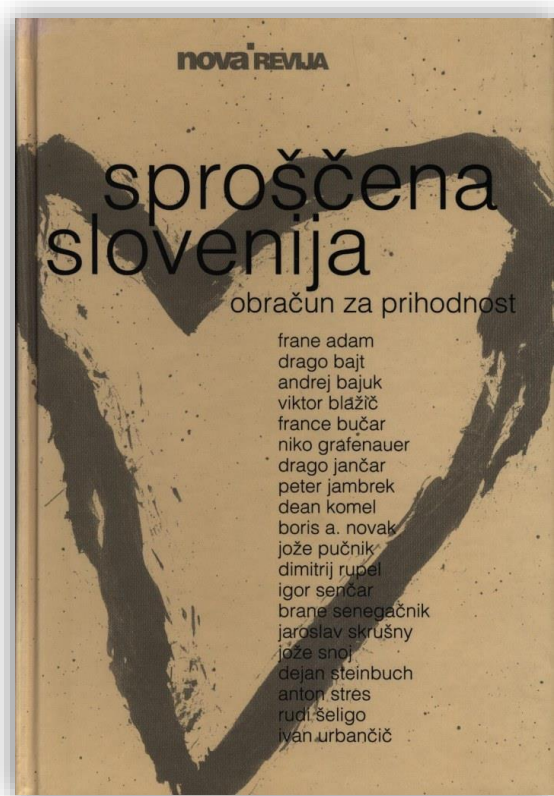
In če smo že pri bibličnih idejah o svetilki telesa, ki je oko in mora ostati čisto (*Mt 6, 22-23*), s katero običajno pojasnjujejo metaforo očesa kot okna duše, velja v danih domačih razmerah spomniti na še en kontekst, na nerealizirani filozofem Janševe prve vladne koalicije. Ta sega v obdobje, ko je oktobra 2004 na volitvah zmagal pod geslom »Za sproščeno Slovenijo« – dobesedno s filozofskim pojmom na svojih transparentih, Žižka pa kot ideologa tedanje LDS razglasil za »frustriranega filozofa« in mu očital, da so mu tri minute filma pomembnejše od usode Slovenije – nekaj, kar je pred tem, razočaran nad njegovo volilno zmago, res izjavil.

Danes, ko je Janša dobil priložnost s svojo tretjo koalicijo in nas ob epidemiji nagovarja z »Bog živi Slovenijo«, se sproščenost kot slogan manifestira v precej drugačni in navidezno ironični luči navzven prisilne samoizolacijske nesproščenosti. Izraz so vpeljali slovenski heidegerjanci in ga začeli uporabljati v svojih filozofskih prevodih in člankih, pa tudi širše v družbenem kontekstu vsakdana, na podlagi Heideggrove artikulacije pojma *Gelassenheit*; o tem pišem na več mestih, predvsem v

knjigi [Sproščena ideologija Slovencev](#). Nemški filozof je o njej intenzivno razmišljal v kasnejših delih, najprej v spisu z istim naslovom iz leta 1959, pa tudi v svojih »Pogovorih s poljske poti« iz kasnejšega obdobja svojega razvoja.

Kot spokojnost mu predstavlja eksistencialni in etični imperativ »pustiti biti«, toda domače politične rabe »sproščenosti« kot *Gelassenheit* so se že takoj karseda odmaknile od izvorne filozofske, ki je religiozno konotirana in prevzeta iz mistike. Heideggrovo razumevanje se ravna izključno po krščanskem novoplatonistu Mojstru Eckhartu in sledi zanj bistvenima značilnostima: opuščanju hotenja in s tem sebe-pri-puščanja-v-nekaj ter dopuščanju. Pri Mojstru Eckhartu je spokojnost predvsem nekakšna božja volja, v katero se je treba pripustiti, medtem ko Heidegger govori o »planji«, *Gegnet*, ki se odpre človeku in ta njej – odpira se prostor prikazovanja božjega.

Čeprav se je Janša pojmu sproščenost nekako proti koncu svojega prvega mandata, tam nekje sredi leta 2007, v svojih javnih nastopih abruptno odpovedal in se k njemu ni več pogosto zatekal, se zdaj, ne da bi na to vladajoči sredi sprejemanja napotkov o samoizolaciji pomislili, v svoji izvorni obliki kaže kot nepričakovani *modus vivendi*, vzet iz njihovega lastnega političnega programa.

Novorevijaška podlaga za politično sproščanje Slovenije